

हिंदुस्थानातील  
उदबतीचा  
सुपसिद्धकारखाना

**दामोदरदास  
भगवानदास**

(प्रा.सं. - ६२६)

उदबती तसेच उकट तेले अतरे  
उटणी वगैरे सुगंधी  
माल मिळेल.

७६१-२ विद्यार पठ पुणे शहर.

# अर्थ

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति । — कौटिलीय अर्थशास्त्र

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

सहसंपादक—श्री. वा. काळे

वर्ष ११

पुणे, बुधवार तारीख २१ नोव्हेंबर, १९४५

अंक ४६

## दि प्रेसिडेन्सी इंडस्ट्रियल बँक लि. पुणे

हेड ऑफिस:-प्रेसिडेन्सी बँक बिल्डिंग, पुणे  
मुंबई शाखा:-इस्माईल बिल्डिंग, हॉर्नबी रोड,  
मुंबई १

अधिकृत विक्रीस काढलेले भांडवल रु. १०,००,०००  
जमा झालेले भांडवल रु. ४,५८,६४०  
एकूण खेळते भांडवल रु. ४५,००,०००

बँकेने गतवर्षी करमाफ ४ टक्के  
डिविडेंड वाटले आहे.

श्री. ग. रा. साठे,  
अध्यक्ष

श्री. दा. ग. बापट,  
उपाध्यक्ष

दि कॉमनवेल्थ अॅशुरन्स कं. लि. पुणे, दि इमीम न्युच्यु-  
अल अॅशुरन्स कं. लि. पुणे व हिंदू बेनिफिट प्रॉव्हिडंट इन्शुरन्स  
सोसायटी लि. मुंबई.

या कंपन्यांचे ह्ये घेतले जातात.

मद्रास, सोलापूर, नगर, बेळगांव, अहमदाबाद, मिरज, सांगली,  
कोल्हापूर, हुबळी, धारवाड व मुंबई वगैरे ठिकाणी ब्रॉफर्स दिले  
जातात.

मो. घों. जोगळेकर,

चि. त्रि. चितळे,

वी. ए. (ऑ.) वी. कॉम., एलएल. वी.  
मॅनेजर

मॅनेजिंग डायरेक्टर.

## दि न्यू सिटिझन बँक ऑफ इंडिया लि.

हेड ऑफिस : फोर्ट, मुंबई  
खेळते भांडवल : २ कोटि रुपयांवर

—शाखा—

स्थानिक:-१ दादर, २ गिरगांव, ३ घैट रोड, ४ जव्हेरी  
बाजार, ५ शिब, ६ विल्लेपार्ले, ७ माटुंगा.

इतर:-८ अमरावती, ९ अहमदनगर, १० बेळगांव, ११  
बडनेरा, १२ दिल्ली, १३ देवळाली, १४ धुळे, १५ इचलकरंजी,  
१६ जळगांव, १७ कोल्हापूर, १८ करंजा, १९ लोणंद, २०  
मिरज, २१ मद्राड, २२ मालेगांव, २३ नागपूर, २४ नाशिक शहर,  
२५ नाशिक रोड, २६ नंदुरबार, २७ पुणे शहर, २८ सांगली,  
२९ सोलापूर, ३० सिन्नर, ३१ संगमनेर, ३२ चांदा, ३३ अकोला,  
३४ कोपरगांव, ३५ पेण, ३६ मलकापूर, ३७ अहमदाबाद.

—बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात—

डी. एन. गांडेकर,

डी. डी. देशपांडे,

बी. ए., एलएल. वी.

वी. ए.

मॅनेजर, पुणे शाखा.

मॅनेजिंग डायरेक्टर.

प्रगतिपथावरील नवा

## मै ला चा — द ग ड

सन १९४४ मधील प्रगति

नव्या कामांत ७० टक्के वाढ

खर्चाचे प्रमाण फक्त ११%

— आपला विमा किंवा एजन्सी आजच घ्या —

दि औंध म्युच्युअल लाइफ  
अॅशुरन्स सोसायटी लि., पुणे.

आर. जी. साठे  
सुपरिंटेंडेंट

व्ही. जी. जोशी  
मॅनेजिंग डायरेक्टर

## १९४४ मधील प्रगति

—तुलनात्मक आंकडे—

१९४३ साली पूर्ण झालेले काम ८,००,००० रु.वर

१९४४ साली पूर्ण झालेले काम ११,००,००० रु.वर

विमा हप्त्यांचे उत्पन्न १९४४ साली १,८३,०००

रुपयांचे वर झाले. खर्चाचे प्रमाण उतरले आहे व

त्या प्रमाणात लाइफ फंडांत वाढ झाली आहे.

## दि ट्रस्ट ऑफ इंडिया

अॅशुरन्स कं. लि. पुणे.

मॅनेजर,

व्ही. एच. देशमुख, वी. ए.

अध्यक्ष—श्री. सरदार

जयनाथमहाराज पंडित

## सहकारी संस्थांस सूचना

“अर्थी”च्या प्रत्येक महिन्याच्या शेवटच्या अंकांत सहकारी संस्थांस उपयुक्त माहिती व चर्चा आम्हीं देत असतो. ह्या महिन्याच्या शेवटच्या अंकाऐवजी डिसेंबरच्या पहिल्या अंकांत वरील मजकूर प्रसिद्ध होईल.

## विविध माहिती

### निवडणुकीबद्दल सुट्टी

मध्यवर्ती असेंब्लीच्या निवडणुकीप्रित्यर्थ सोमवार ता २६ व मंगळवार ता. २७ हे सार्वजनिक सुट्टीचे दिवस म्हणून मुंबई सरकारने जाहीर केले आहेत.

“चिनी लोकांचा अपमान करूं नका”

“चीन हे एक मोठे राष्ट्र आहे, तेव्हा त्यांचे महत्त्व केवळ शब्दांतच नव्हे, तर प्रत्यक्ष कृतीतहि मान्य केले पाहिजे. मलाया-मधील युरोपियनांनी चिनी लोकांचा अपमान करण्याचे टाळले पाहिजे.”— कर्नल बिहकर पर्सल, ह्यांचे रेडिओवरील भाषण.

### शास्त्रीय संशोधनाचे महत्त्व

“शास्त्रीय संशोनास योग्य तें महत्त्व दिले नाही, तर हिंदुस्थानास आगामी जागतिक घडामोडीत काहीच स्थान मिळणार नाही. हिंदी कारखानदारांनी संशोधनाकडे अधिकाधिक लक्ष्य पुरविले पाहिजे. ज्या सरकारी खात्यांत शास्त्रीय माहितीची मागसें लागतात, तेथे शास्त्रज्ञांचीच नेमणूक केली पाहिजे. उद्योग-धंद्यांच्या व्यवस्थेत शास्त्रज्ञांना त्यांच्या महत्त्वाचे मानाने योग्य तें स्थान मिळाले पाहिजे.”—सायंटिफिक अँड इंडस्ट्रिअल रिसर्चचे डायरेक्टर, सर शांतिस्वरूप भटनगर, ह्यांचे भाषण.

### आर्थिक वृत्तपत्रांचे एकत्रीकरण

गेल्या महिन्यांत लंडन येथील दोन आर्थिक दैनिकांचे एकत्रीकरण झाले. त्यांचीं नांवां फिर्नेन्शिअल न्यूज व फिर्नेन्शिअल टाइम्स अशी आहेत. दोन्ही वृत्तपत्रे ५० वर्षांपेक्षा अधिक काळ चालू होती. लंडनमधील विविध बाजारांतील घडामोडी आतां कमी पडल्या आहेत, त्याचा वृत्तपत्रांचे प्रस्तुत एकत्रीकरण हा परिणाम आहे. फिर्नेन्शिअल न्यूज लि. ने फिर्नेन्शिअल लि. वर ताबा मिळाविला असला, तरी फिर्नेन्शिअल टाइम्सने फिर्नेन्शिअल न्यूजची गुढविल खरेदी केली आहे. फिर्नेन्शिअल न्यूजच्या अधिकारी लोकांचे नियंत्रणाखाली फिर्नेन्शिअल टाइम्स चालू राहिला आहे, असा ह्याचा अर्थ आहे.

धनुष्यकोटी व पंढरमध्ये सजण्यांत येणारा कालवा.

पाक सामुद्रधुनी व मानारचे आखात ह्यांना जोडणारा ३० फूट खोल व पांच मैल लांब असा कालवा सोदण्याचा हिंदुस्थान सरकारचा विचार आहे. हिंदुस्थानाच्या व किनाऱ्याकडून पश्चिम किनाऱ्यास जावयासाठी सध्या घालावा लागणारा लंके-भोवतालचा ३५० मैलांचा वळसा यामुळे टळेल.

## कर्नाटकाची घटप्रभा

लेखक:—श्री. जे. जे. तवनप्पा, बेळगांव

परमपूज्य दे. म. काका कालेलकर या गोंधीवादी लेखकाने आपल्या “लोकमाता” अर्थात भारतवर्षातील नद्यांचे वर्णन या ग्रंथात निसर्गहृदय व मानवहृदय ह्यांचा सुंदर मेळ बसवून भावनामय लेखनशैलीने काव्यमय गद्यांत नद्यांचे वर्णन केले आहे.

कर्नाटक “लोकमाता” लेखकाची पुण्यभूमि व त्यांच्या वाढ-वटिलांची कर्मभूमि आहे. मार्कंडेय नदीची रताळी त्यांनी खाल्ली आहेत व तिचे अमृततुल्य पाणी ते प्याले आहेत. ही नदी आतां लवकरच ‘राकसकोप’ येथे होऊं घातलेल्या धरणांत बाधित होऊन साऱ्या बेळगांव व तिच्या संस्थानी मुलखांतील उपनगरांतील वासीयांना आपला प्रसाद देणेस सुरुवात करील.

आचार्य काका कालेलकरांनी “घटप्रभा व मलप्रभा ह्या आमच्याकडील कर्नाटकांतील नद्या स्वाभाविकपणेच शेतकरी आहेत” असे म्हटले आहे. परंतु असेरीस त्यांनी घटप्रभाच खरोखर जातीने शेतकरी आहे असे म्हटले आहे ते यथार्थ आहे.

मूर्ति लहात पण कीर्ति थोर या न्यायाने सहाद्रीच्या राम घाटांत उगम पावून थोड्याशा प्रवासानंतर घटप्रभा नदी कर्नाटकांतच कुण्णेत विलीन होते. गोकाकवरून मिरजेकडे प्रवास करणारे रेल्वे प्रवाशी खिडकीतून घूपघाळ (गोकाक) चे धरण कौतुकाने न्याहाळीत नाहीत ते क्वचितच. हिचे कालवे १६ लांब मैल असून या कालव्याच्या पाण्यावरच अरभावी येथील सरकारी शेतकी फार्म पोसले जाते. शहरवासीयांना हे कालवे जीवनसत्वांनी समृद्ध असलेले वजनदार भरगच्च मोठ्या आकाराचे टोमॅटो गरिबांचे जीवनदाता फळे देतात. उन्हाळ्यांत गोठ गोठ थंडगार सरबतासाठी पातळ सालीचे रसदार “आरोग्य फळ” कागदी निंबू देतात. घटप्रभेचा गोकाकचा घबघबा भूगोलाची अम्यास केलेल्यांना माहीत नाही असा साऱ्या हिंदुस्थानांत कोणी नाही. हिंदुस्थानांत १९ व्या शतकांत जल-विद्युत् गृह १८८५ मध्ये अमेरिकनानी प्रथमच जे आद्य गृह सुरू केले तो गोकाक घबघबा जल-विद्युत् गृह होय. धरणापासून अवघ्या एक दीड मैलावर घबघबा आहे. नदी लहान असल्यास स्वाभाविकच मोठे जल-विद्युत् गृह पाहिजे असल्यास पाटबंधाराच्या पाण्यास शेती मुकावी लागते यामुळे पांच हजार मजुरांना काम देणाऱ्या सुताच्या गिरणीस व ‘गोकाक फॉल्स’ गिरणागांव यांना पुरेल इतकीच इलेक्ट्रिसिटी मिळते.

कर्नाटकांतील अत्यंत सुपीक पण सदा सर्वकाळ दुष्काळ-पीडित विजापूर जिल्ह्याची जमीन पोसण्यासाठी घटप्रभेस दडी (बेळगांव) येथे प्रचंड धरण बांधून पाणी देण्याची योजना ब्रिटिश सरकारने १९०२ सालीच आखली होती, परंतु त्यांच्या सुपासिद्ध इतर कागदावरील कर्तबगारीप्रमाणेच ही योजना फाईलीत धूळ खात पडली आहे.

सध्या गव्हर्नरप्रणीत राजवटीने “पुनिंग फॉर वॉजेज कॅट्री-साईड” चे जे चोपडे प्रसिद्ध केले आहे त्यांत पाटबंधाऱ्याच्या नकाशात गोकाकच्या धरणाची वाढ करून दोन कालव्यांच्या रेषा मात्र संस्थानी हद्दीवरून विजापूर जिल्ह्याच्या हद्दीत ओढून ठेवल्या आहेत.

सर्व प्रांतांतील सुती, गरम व रेशमी  
खादीचा सुंदर संच

खादी मंदिर

२६२, बुधवार पेठ,  
ढमढेरे बोळाजवळ, पुणे २

## अर्थ

वा. व. रू. ( ट. स. माफ. ) किरकोळ अं. २ आणे.

### ग्रेट ब्रिटन व अमेरिका ह्यांचेमधील वाढती व्यापारी तेढ

#### हिंदी बाजारपेठेसाठी स्पर्धा

युद्ध संपल्यानंतर आंतरराष्ट्रीय व्यापारी देवघेवी पूर्ववत् सुरू होतील आणि युद्धकालातील अडचणींचे निवारण होईल, अशी अपेक्षा होती. हिंदी कारखानदारांस कारखान्यांच्या उभारणीसाठी व वाढीसाठी अमेरिकन यंत्रसामुग्री मिळू शकेल, आणि युद्धोत्तर औद्योगिक प्रगतीस सत्वर चालना मिळेल अशी आशा वाटत होती. हिंदुस्थानाचे ग्रेट ब्रिटनमधील सांचलेले येणे ह्याबाबत उपयोगी पडेल, अशा विश्वासाने लोकांचे बेट रचले जात होते. परंतु प्रत्यक्ष ग्रेट ब्रिटनलाच युद्धोत्तर काळात व्यापारविषयक अडचणी येणार हे स्पष्ट झाल्यापासून आणि अमेरिकेने स्वामा-विकपणे आपली मदत मर्यादित करण्याचे ठरवल्यापासून, ग्रेट ब्रिटन व अमेरिका ह्यांचेमधील आर्थिक बाबीतला सलोखा थोडा कमी झालेला दिसतो. आतां तर ती तेढ वृत्तपत्रांतील चर्चेचा विषय होऊं लागला आहे. बिचाऱ्या हिंदुस्थानास त्या तेढीची कटु फळे भोगण्याची पाळी येणार काय ? अमेरिकेचा हिंदुस्थानाशी व्यापार वाढू नये ह्याबद्दल ग्रेट ब्रिटन दक्षता बाळगात आहे आणि त्यासाठी शक्य तो प्रयत्न करीत आहे असे दिसते. हिंदु-स्थानास ह्या बाबतीत कांहींच करता येण्याजोगे नाही, अशी नामुष्कीची परिस्थिति आहे.

अमेरिकन व्यापाऱ्यांना हिंदुस्थानाकडे यावयास पासपोर्ट मिळणे आतां अत्यंत कठीण होऊन बसले आहे, अशी तक्रार अमेरिकेत एकू येऊं लागली आहे. आतांपर्यंत हिंदुस्थान सरकारचे अमेरिकेतील एजंट जनरल सर गिरिजाशंकर बाजपाय, ह्यांस हे पासपोर्ट देण्याचा अधिकार होता, परंतु हा त्यांचा अधिकार एकाएकी काढून घेण्यांत आला आहे, असे समजते. हिंदुस्थान सरकारच्या होम डिपार्टमेंटने पासपोर्टचा अधिकार स्वतःकडे घेतल्याकारणाने, अमेरिकन व्यापाऱ्यांचे हिंदुस्थानांत प्रवेश मिळविण्यासाठी पासपोर्टचा खटोप करण्यांतच कित्येक महिने जातात आणि अशा रीतीने अमेरिकनांवर एक प्रकारची बंदीच घालण्यांत आली आहे अशी अमेरिकेत तक्रार करण्यांत आली आहे. “ हिंदुस्थानास अमेरिकन भांडवल व माल तातडीन पाहिजे आहे, परंतु कोणताहि अमेरिकन हिंदुस्थानांत जाऊन आपला माल विकू शकणार नाही, असा ग्रेट ब्रिटनचा जणू निश्चयच आहे ” असे अमेरिकन काँग्रेसचे सभासद मि. इमॅन्युएल सेलर ह्यांनी असिस्टंट सेक्रेटरी ऑफ स्टेट, मि. क्लेटम, ह्यांस लिहिलेल्या आपल्या पत्रांत म्हटले आहे. ह्या ब्रिटिश घोरणास प्रत्युत्तर म्हणून अमेरिकेत ब्रिटिश व्यापाऱ्यांस येण्याची बंदी करावी अशी सूचना करण्यापर्यंत मि. सेलर ह्यांची मजल मेळी आहे, ह्यावरून प्रस्तुत प्रकरणांत अमेरिकेतील लोकमत किती प्रबुद्ध झाले आहे, ह्याची कल्पना येईल.

हिंदुस्थानास सुमारे ३,५०,००,००,००० डॉलर्स किंमतीचा ( ८७,५०,००,००० रुपयांचा ) माल कायदेशीरपणे अमेरिकेत घेतां येण्याजोगा असला तरी फारच थोड्या डॉलर्सचा माल अमे-रिकेतून हिंदुस्थानाकडे येण्यास परवानगी मिळते. स्टर्लिंग-पौंड

गटाच्या नियंत्रणामुळे, अमेरिकन डॉलर्स सर्वाला मिळविणे हिंदु-स्थानास कठीण जाते आणि त्याचा अमेरिकन व्यापारावर परि-माण होतो ही गोष्ट स्पष्ट होऊन बराच काळ लोटला. परंतु, अमेरिकन मालाबरोबर अमेरिकन व्यापाऱ्यांसहि हिंदुस्थानांत प्रवेश मिळणे दुर्घट होणे, ही घटना अमेरिकनांस अपमानास्पद वाटत आहे. “ अशा तऱ्हेची वागणूक ब्रिटिशांना सिलाडू (!) वृत्तीची वाटत असेल, तर आम्हांसहि तशीच सिलाडू वृत्ति दाख-वितां येईल आणि ब्रिटिश व्यापाऱ्यांना अमेरिकेत येण्यास प्रति-बंध आम्ही करू शकतो ” अशी भाषा मि. सेलर ह्यांनी वापरली आहे. अमेरिका व ग्रेट ब्रिटन ह्यांचेमधील व्यापारी संबंधांत कड-वटपणा निर्माण होत आहे, ह्याचे हे लक्षण आहे आणि जागतिक शांतता व पुनर्घटना ह्यांच्या दृष्टीने ते निश्चितपणे समाधानकारक नाही.

अमेरिकेत ब्रिटिश घोरणाबद्दल माजलेल्या असंतोषाचे पडसाद तेथील वृत्तपत्रांतहि आढळून येतात. “ हिंदी लोकांस उपयोगी पडण्याजोगी कोणतीहि जिन्नस शिल्लक ठेवू नये अशी आसाममधील अमेरिकन लष्करावर अधिकृत रीत्या सक्ती करण्यांत आली ह्याचा प्रत्यक्ष, सबळ, सिद्ध करण्याजोगा पुरावा मांडतां येईल ” असा उषड आरोप पॉल मेलन ह्यांनी आपल्या एका लेखांत केला आहे. आणि त्यास अमेरिकाभर प्रसिद्धी मिळाली आहे. अमेरिकन वैय-कीय उपचारांचे सामान हिंदी लोकांच्या हातीं लागू नये, ह्यासाठी ते नष्ट करण्यांत येत आहे; रसायने आणि औषधे पुरून टाक-ण्यांत येत आहेत आणि शस्त्रक्रियेची उपकरणे खास तयार केलेल्या ठिकाणी पद्धतशीरपणे मोडून टाकण्यांत येत आहेत; डायरेक्ट करंटची बीज निर्माण करणारे जनरेटर्स निरुपयोगी करून टाकण्याचे प्रकार उषडकीस आले आहेत; ६,००० स्विस घड्याळांचा चुरा करण्यांत आला आहे आणि वैमानिकांचे उन्हाचे चष्मे स्टीम रोलराखाली चिरवून टाकण्यांत आले आहेत, अशा तऱ्हेची विधाने मि. मेलन ह्यांनी केली आहेत. तीन मोटारी पावसाळ्यांत एका मिशनरी कॅम्पमध्ये ठेवण्यांत आल्या होत्या. मिशनऱ्यांनी त्या मागितल्या असतांना, डायनामाइटने त्यांचा निकाल लावण्यांत आला असाहि एक आरोप आहे. ब्रिटिशांच्या आदेशानुसार हिंदुस्थानांतील अमेरिकन मालाची अशी वासलात लावण्यांत येत आहे, अशी ही तक्रार सरी आहे, का तो निव्वळ अमेरिकन प्रचार आहे ? हिंदी इस्पितळांसाठी अमेरिकन वैद्यकीय सामान व इस्पितळे ही उपलब्ध करून मिळावीत ह्यावि-षयी हिंदी पुढाऱ्यांचे प्रयत्न चालू असतांना दुर्मिळ व महाग अशी उपचाराची साधने पद्धतशीरपणे नष्ट करण्यांत येत आहेत ह्या आरोपास हिंदुस्थान सरकारने तात्काळ उत्तर देणे आवश्यक आहे. बंगाल सरकार व अमेरिकन लष्करी अधिकारी ह्यांचेमध्ये एक करार झाला असून, त्याचे अन्वये बंगाल सरकार अमेरिकन इस्पितळांचे सामान विकत घेणार असल्याचे नुकतेच प्रसिद्ध झाले आहे. त्याचप्रमाणे, नाश करण्यांत येत असलेल्या मालाबद्दल व शिल्लकी मालाच्या उठावाबद्दल हिंदुस्थान सरकारचे पुरवठा मंत्री, सर रामस्वामी मुदलियार, ह्यांनी खुलासा केला आहे. अमे-रिकेचा माल हिंदुस्थानांत शिल्लक आहे, त्याचा उठाव कसा करावा, ह्यासंबंधांत हिंदुस्थान सरकार व अमेरिकन प्रतिनिधी ह्यांचेमध्ये करार झाला असल्याचे त्यांनी सांगितले आणि मालाचा नाश करण्यांत येत आहे, अशा अर्थाच्या उठलेल्या अफवांचा त्यांनी इनकार केला. ग्रेट ब्रिटन व अमेरिका ह्यांच्या व्यापारी चढाओढीमुळे, प्रत्यक्ष हिंदुस्थानांत शिल्लक असलेला अमेरिकन माल आम्हांस मिळू शकू नये, हे चमत्कारिक दिसते. अमेरिकन माल हिंदी लोकांस मिळू दिला, तर त्या प्रमाणांत ब्रिटिश माल कमी सपेल, हा युक्तिवाद प्रस्तुत प्रकरणाच्या मुळाशी तर नाहीना ? अमेरिकेत ह्यासंबंधांत प्रसिद्ध होणाऱ्या बातम्यांच्या बुडाशी सत्याचा अंश नसून केवळ कडवटपणाच असेल, तर गोष्ट वेगळी. परंतु ह्या कडवटपणाचा हिंदी आर्थिक हितसंबंधांवर अनिष्ट परि-णाम न होवो !

## राष्ट्रीय हमरस्ते व नवीन लोहमार्ग यांच्या सरकारी योजना

### रचना व व्यवस्था मध्यवर्ती सरकारकडे

युद्धोत्तर पुनर्घटनेच्या प्रांतोप्रांतीच्या कार्यास मदत म्हणून आणि सर्व देशभर जमिनीवरील वहातुकीची योजना एकसूत्री व व्यापक अशी आंखली जावी या हेतूने हिंदुस्थानच्या मध्यवर्ती सरकारने देशव्यापी वहातुकीच्या राष्ट्रीय हमरस्त्यांची रचना करण्याचे व व्यवस्था ठेवण्याचे कार्य स्वतःकडे घेतल्याचे शुक्रवार ता. २१/११/४५ रोजी भरलेल्या वहातुक सहाय्य समितीच्या बैठकीत जाहीर केले आहे.

### तात्पुरती व्यवस्था

वरील योजना हिंदुस्थानच्या राजकीय घटनाविषयक प्रश्नांच्या कोणत्याही नवीन व्यवस्थेच्या आढ वेळ देण्यांत येणार नाही, व तिची अंमलबजावणी १ एप्रिल १९४७ पासून व्हावयाची आहे. परंतु देशातील आर्थिक मंदीस आळा चालण्यासाठी अथवा कामगारांना कामाचा पुरवठा करण्यासाठी जर राष्ट्रीय हमरस्त्यांच्या बांधणीचे वगैरे काम त्वरित हार्ती घेणे आवश्यक ठरले तर मध्यवर्ती सरकार चालू घटकेपासून त्या संबंधीची जबाबदारी आपल्याकडे घेणार आहे.

### योजनेचे उद्दिष्ट

हा नवीन व्यवस्थेमुळे प्रांतिक सरकारांच्या सर्वांत जी वचत होणार आहे, तिचा विनियोग जिल्हाजिल्हांतील गांवोगांवीच्या रस्त्यांचे संवर्धन करण्याकडे व्हावयाचा असून, मध्यवर्ती सरकारकडून पुनर्घटनेच्या एकंदर कार्यासाठी जी सर्वसामान्य मदत होणार आहे तिच्यापैकी काही पैसांही या कार्यास लावला जाणार आहे.

### राष्ट्रीय हमरस्ते व त्यांची समरचना

राष्ट्रीय हमरस्ते म्हणजे प्रांतोप्रांतीच्या मोठमोठ्या शहरांना जोडणारे देशव्यापी वहातुकीचे मार्ग होत. सध्या त्यांची लांबी सुमारे १८,००० मैल असून त्यापैकी अंदाजे १५,००० मैलांचा रस्ता ब्रिटिश हद्दीतून व सुमारे ३,००० मैलांचा रस्ता संस्थानी हद्दीतून जात आहे. संस्थानी हद्दीतून जाणाऱ्या रस्त्यांची जबाबदारी मध्यवर्ती सरकार घ्यावयास तयार नाही. परंतु जर एकांदे संस्थान आर्थिक दृष्ट्या असमर्थ असेल व त्यामधून जाणारा रस्ता आंतर-प्रांतीय रस्त्यांना जोडणार असेल, तर तेवढ्यापुरती जबाबदारी मध्यवर्ती सरकार योग्य अटी ठरवून स्वीकारणार आहे.

राष्ट्रीय हमरस्त्यांची रचना, त्यावरील पूल, त्यांची रुंदी व बांधणी यांचे दृष्टीने सर्व देशभर सारखी ठेवण्यांत येणार आहे. मात्र वहातुकीचे कमी-अधिक प्रमाण व मोठमोठ्या शहरांचे व बाजार पेठांचे सांख्ये यांना अनुसरून त्या त्या ठिकाणांना अनुकूल अशी बांधणी व रुंदी ठेवण्यांत यावयाची आहे. राष्ट्रीय हमरस्त्यांवर जकात नाही !

महत्त्वाची गोष्ट अशी की, ज्या मोटारवाहनांचे प्रांतिक करभार भरले गेलेले आहेत, त्यांना हमरस्त्यांवर कोणतेही कर अथवा जकाती भराव्या लागणार नाहीत. ही सवलत फक्त मोटारीनाच देण्यांत आली आहे. शिवाय एकादा फार मोठ्या सर्चाचा पूल वगैरे बांधला असल्यास त्याचा स्वर्च निघून घेण्यासाठी तात्पुरते कर बसवण्याचा अधिकार राखून ठेवण्यांत आला आहे व वरील करविषयक योजनांच्या दृष्टीने आवश्यक त्या दुरुस्त्या मोटारीच्या कायद्यांत करण्यांत येणार आहेत.

### रेल्वे व मोटारी यांचे सहकार्य

रेल्वे वाहतुक व मोटार वाहतुक ही एकमेकांस मारक न होतां पूरक व्हावी व त्या दृष्टीने मोटार वाहतुकीची व्यवस्था व नियंत्रण करण्यासाठीही सरकार मोटारविषयक कायद्यांत दुरुस्त्या करणार आहे. मोटावाल्यांना नवीन परवाने सुद्धा या योजनांना बाधक न होतील अशा रीतीने देण्यांत येणार आहेत. रेल्वे व मोटारी यांच्यांत घातुक चढाओढ होऊ नये यासाठी संयुक्त कंपनी प्रस्थापित करण्यांत येणार आहेत.

### माल वहातुक

रेल्वे व मोटारी यांच्यांत माल वहातुकीच्या बाबतीत असे घोरण ठेवण्यांत येणार आहे की, सुमारे ५० ते १०० मैलांपर्यंतच्या प्रादेशिक माल वहातुकी मोटारीतून व्हावयास हरकत देण्यांत येणार नाही. इतकेच नव्हे, तर मोटारीचा सर्वत्र अप्रतिहत संचार लोहमार्ग नसलेल्या विभागांत मोठाच फायद्याचा व सार्वजनिक उपयोगाचा आहे असे मान्य करण्यांत आले आहे. पण १०० मैलांपलीकडे मोटार वाहतुक विशेष कारणाशिवाय स्वीकारली जाणे योग्य नाही व म्हणून तीस परवाने सहसा दिले जाणार नाहीत.

### मुख्य रस्ते

हिंदुस्थानातील प्रचलित हमरस्त्यांमध्ये जे संड पडलेले आहेत, ते जोडण्याचे काम प्रथम हार्ती घेण्यांत येणार आहे. उदाहरणार्थ, मुंबई ते कलकत्ता मार्ग पुरा करण्याच्या दृष्टीने संबळपूरपासून एक ३०० मैलांची सडक बांधणे आवश्यक आहे. ते काम आर्षी सुरू करण्यांत येणार आहे.

### नवे लोहमार्ग

पुढील ७ वर्षांत ६० कोट रुपये खर्च करून सुमारे २,८०० मैल लांबीचे नवे लोहमार्ग तयार करण्यांत यावयाचे आहेत. सध्या हिंदुस्थानांत असलेल्या रेल्वेमार्गांची लांबी एकूण ४१,००० मैल आहे. त्यामध्ये सुमारे ५,००० मैल लांबीची भर घालणाऱ्या योजना आंखण्यांत येत आहेत. रेल्वे वाहतुकीच्या नवीन योजनांमध्ये नवीन रस्ते बांधणे, प्रचलित मार्गावरील क्षिजलेली साधन-सामग्री नवी बसवणे आणि छोट्या मापांच्या रुळांऐवजी मोठ्या मापांचे रुळ बसवणे इत्यादि गोष्टींचाही समावेश होतो.

सध्या मुंबई व सिंध यांना जोडणारी मोठ्या मापाची रेल्वे सुरू करणे व दक्षिण हिंदुस्थान व उत्तर हिंदुस्थान यांमध्ये चालू असलेल्या छोट्या मापाच्या रेल्वे मार्गांची जुळवणूक करणे, या दोन योजना प्रामुख्याने चर्चित्या जात आहेत.

यापूर्वी हिंदुस्थानांत लोहमार्गांची जी वाढ झाली तिला कारणे म्हणून दाट लोकवस्तीचे विभाग व शहरे एकमेकांस जोडणे; व्यापारी पेठांची शहरे व उत्पादनाची अथवा आयातीची केंद्रे एकमेकांस जोडणे व दुष्काळी मुलुखांत मदत घाडण्यासाठी वहातुकीच्या सोयी करणे आणि सर्वांत महत्त्वाचे म्हणजे राजकीय प्रभुत्व अबाधित राखण्यासाठी सोडस्कर सैन्यवाहतुकीची कडेकोट तयारी राखणे वगैरे बाबी विचारांत घ्याव्या लागत.

आतां नव्या युगांत जमिनीवरील सडका जर उत्तम परिस्थितीत राखल्या जातील तर केवळ लोहमार्गांवरच औद्योगिक प्रगतीची मवार अवलंबून राहणार नाही. रेल्वेशिवाय इतर वाहतुकीच्या साधनांकडूनही महत्त्वाची कामगिरी कमी खर्चात करवून घेता येऊ शकेल. यासाठी नवीन जे लोहमार्ग बांधावयाचे ते शक्य तोवर जेथे सडकांचा उपयोग चांगलासा होणार नाही अशा ठिकाणी बांधण्याचा सरकारचा विचार आहे व म्हणून लोहमार्गासंबंधीच्या पुढील योजना आंखण्याचे काम राष्ट्रीय हमरस्ते बांधण्यासंबंधीच्या योजना निश्चित झाल्यावरच हार्ती घेण्यांत येणार आहे.

## स्फुट विचार

### नॅशनल ह्युनिंग कमिटीचे महत्त्वाचे ठराव

नॅशनल ह्युनिंग कमिटीची सभा मुंबई येथे पंडित जवाहरलाल नेहरू ह्यांच्या अध्यक्षतेखाली नुकतीच भरली होती. कमिटीने आर्थिक विषयांवर महत्त्वाचे अनेक ठराव मंजूर केले, त्यांत हिंदुस्थानांतील विदेशी भांडवल-गुंतवणुकी संबंधाचा ठराव महत्त्वाचा आहे. हिंदी शेती, खाणी व कारखाने ह्यांत बरेच विदेशी भांडवल गुंतले आहे, त्याचा परिणाम हिंदी आर्थिक व राजकीय जीवनावर विदेशी हितसंबंधाचा पगडा बसण्यांत झाला आहे आणि त्या कारणाने राष्ट्रीय प्रगतीस अडथळा आला आहे, असा अभिप्राय कमिटीने व्यक्त केला. हिंदुस्थानाच्या औद्योगिक वाढीसाठी मोठ्या प्रमाणावर विदेशी भांडवलाची आवश्यकता आहे, परंतु सरकारने उभारलेल्या कर्जाचे द्वारांच ते मिळविण्यांत येवें; हिंदी उपक्रमांत विदेशी भांडवलास मालकी हक्क व व्यवस्थेत हात प्राप्त होणार नाही अशी दक्षता बाळगली पाहिजे, असा कमिटीचा आग्रह आहे. हिंदुस्थानाची पत फार मोठी असून, भांडवल मिळण्यास त्यास अडचण पडणार नाही, असा कमिटीस विश्वास आहे. हिंदी आर्थिक प्रगतीस बंधनकारक होणारी घटना कायद्यांतील कलमें रद्द करण्याची कमिटीने मागणी केली आहे. ब्रिटिश धंदेवाल्यांच्या हिताचे रक्षणासाठी घातलेले हे निर्विषय दूर व्हावे, अशा विषयी बोलणी हिंदुस्थान सरकारचे नियोजन मंत्री सर आर्देशीर दलाल ह्यांनी तीन महिन्यांपूर्वी इंग्लंडांत जाऊन केली, ती निष्फळ झाली असल्याचे सुप्रसिद्ध आहे. हिंदुस्थानाचे येथे पौंड स्टॅलिंगांतच इंग्लंडमध्ये साठले असल्याकारणाने, इंपीरिअल प्रेफरन्स म्हणजे साम्राज्यांतर्गत देशांस प्राधान्य देण्याचे धोरण आपोआपच अंमलांत येऊं पहात आहे. त्याबद्दल कमिटीने तीव्र नापसंती व्यक्त केली. ह्या स्टॅलिंगमधील शिलकांमुळे, हिंदुस्थानाचा बाहेरील जगाशी संबंध तुटण्याचा संभव उत्पन्न झाला आहे. ह्या शिलकांत आतां काढ मारण्याची भाषा इंग्लंडमध्ये बोलली जात आहे. हिंदुस्थानाच्या वाजवी हक्कांची पायमल्ली सहन केली जाणार नाही, अशी त्याबाबत स्पष्ट सूचना कमिटीने नमूद केली आहे.

### कापडावरील नियंत्रण कायम रहाणार

हिंदुस्थान सरकारचे डेप्युटी टेक्स्टाईल कमिशनर, श्री. बी. सी. पटेल ह्यांनी आपल्या रेडिओवरील भाषणांत सरकारने नियंत्रणे काढून घेण्यासंबंधाच्या व्यापारी वर्गातील भीतीचा उल्लेख करून घाईने सरकार कांहींच करणार नाही, असा खुलासा केला. सबंद जगांतच कापडाचा तुटवडा पडला असल्याकारणाने कित्येक वर्षे परदेशी कापडाची आयात होणार नाही. हिंदी उत्पादन मागणी पुरी पाडण्याइतके नसल्याकारणाने कोणत्यातरी स्वरूपांत कापडाचे वाटप बराच काळ नियंत्रित रहाणार, असे त्यांनी सांगितले. कापड आणि सूत ह्यांच्या नियंत्रणामुळे त्यांच्या किंमती मर्यादित आल्या आहेत. मार्च १९४३ च्या मानाने आज कापडाची किंमत सुमारे निम्मी झाली आहे. युद्धापूर्वीच्या मानाने हिंदी उत्पादन ३०% वाढले आहे. चांगल्या दर्जाच्या कापडास मागणी वाढली आहे. परंतु त्याचे उत्पादन मात्र अपुरे आहे. हिंदुस्थानांतील बहुतेक सर्व मिरण्या

ते कापड आज काढू शकत नाहीत व त्यांस लागणारी यंत्रसामुग्री नवी बसवावयाची म्हटले, तरी कांहीं वर्षे त्यासाठी थांबवे लागणार हे उघड आहे. जाडेंभरदें कापड व हातमागावरील कापड ह्यांचा पुरवठा सध्याच्या परिस्थितीत असमाधानकारक नाही, असे मत श्री. पटेल ह्यांनी व्यक्त केले. विशिष्ट प्रकारच्या कापडाचा हट्ट न घरतां जें उपलब्ध असेल ते कापड गिन्हाइकानें घ्यावे व पुढे नुकसान येईल, ह्या भीतीने कापड साठविण्याची कुचराई न करतां मिळेल ते कापड दुकानदारांनी साठवावे असा श्री. पटेल ह्यांचा गिन्हाइकाना व व्यापाऱ्यांना सल्ला आहे. विलायती कापड इतक्यांत येऊं लागणार नाही व कापड वाटपावरील नियंत्रण कांहीं काळ चालू रहाणार; तेव्हां आहे त्या परिस्थितीबद्दल तक्रार करूं नका आणि मिळेल त्यांत समाधान माना, असा त्यांचा निष्कर्ष आहे.

### दुष्काळजन्य मृत्यू थांबविल्याने जबाबदारी संपत नाही

हिंदुस्थानांतील तांदळाचे उत्पादन ३३% वाढल्याखेरीज हिंदुस्थान तांदळाचे बाबतीत स्वयंपूर्ण होणार नाही, असे सर जॉन बुडहेड, ह्यांनी एका मुलाखतीत नुकतेच सांगितले. म्हणजे, तांदळाचे उत्पादन ८० लक्ष टनांनी वाढले पाहिजे, असा त्याचा अर्थ झाला. तांदूळ, गहू, साखर इत्यादींचे दर एकरी उत्पादन वाढविण्यास पुष्कळ वाव आहे, त्याचप्रमाणे मासे पकडण्याचा धंदोही सुधारला पाहिजे, असे ते म्हणाले. १९३० मध्ये शेतकी मालाच्या किंमती खाली जाऊन मंदी आली, तिची पुनरावृत्ति झाल्यास हिंदुस्थानाची प्रगति थंडावल्याविना रहाणार नाही असे मत त्यांनी व्यक्त केले. त्यावर उपाय म्हणजे किंमती स्थिर राखण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. गहू आणि तांदूळ ह्यांच्या किंमती ह्यासंबंधांत विशेष महत्त्वाच्या आहेत. दुष्काळामुळे मृत्यू घडून येऊं न देण्याची जबाबदारी हिंदुस्थान सरकारने गेली १०० वर्षे स्वीकारलेली आहे, ह्याची आठवण सर जॉन बुडहेड ह्यांनी करून दिली आहे. केवळ मृत्यू टाळणे, एवढ्यानेच भागत नाही; प्रत्येकास पुरेसे अन्न उपलब्ध करून देण्याची जबाबदारी सरकारने पत्करली पाहिजे. शेतीच्या उत्पादनांत वाढ व औद्योगीकरण हे त्यावरील दोन उपाय आहेत. औद्योगीकरणामुळे खेडेगावी जनतेचे शेतीवरील अवलंबन कमी होईल व तेथील बेकारीस थोडा फार आळा बसेल. शेतीचे उत्पादन वाढविण्यास स्वताचा पुरवठा सुधारला पाहिजे, सुधारलेल्या जातींच्या बियांचा प्रसार केला पाहिजे आणि पाणीपुरवठा उपलब्ध करून दिला पाहिजे, एवढेच नव्हे तर सरकारने मलेरियाचा उपद्रव थांबवून पिके आणि गुंढारे ह्यांचा संहार करणारे रोग ह्यांचाहि नायनाट केला पाहिजे असे सर जॉन ह्यांनी सांगितले.

### ब्रिटिश मालाचे स्वागत—अमेरिकन मालाच्या आयातीवर नियंत्रण

हिंदुस्थानांत परदेशांतून मालाची आयात लवकरच सुरू होईल. परंतु पौंड-स्टॅलिंग गटांतील देशांचा म्हणजे मुख्यतः ब्रिटनचाच माल प्रथम येऊं लागेल. डॉलर्समध्ये पैसे देण्याचे हिंदुस्थानास आर्थिक सामर्थ्य असले तरी राजकीय अधिकार नसल्याकारणाने, अमेरिकन मालाच्या आयातीवरील नियंत्रणे सत्वर दूर होणार नाहीत. पौंड-स्टॅलिंग गटांतील देशांजवळ निर्गत करण्यास पुरेसा माल नसल्याकारणाने, अमेरिकेचा माल हिंदुस्थानांत उतरण्यावर कडक नियंत्रणे असतांही, त्या मालाची

आयात युद्धकाळात कमालीची वाढली. १९४४-४५ मध्ये हिंदुस्थानाने जितका ब्रिटिश माल घेतला त्यापेक्षा १० कोटींचा जास्त माल अमेरिकेकडून घेतला. चीफ कंट्रोलर ऑफ इंपोर्ट्स, मि. इनिस, ह्यांच्या म्हणण्याप्रमाणे ऑस्ट्रेलियातून लोकरी माल व ग्रेट ब्रिटनमधून कपबशा, काचेचे सामान, इत्यादि येऊं लागण्यास फारसा अवकाश नाही. ब्रिटिश रेडिओहि येण्याच्या मार्गावर आहेत. काही थोडे अमेरिकन रेडिओ व रेफ्रिजरेटर्स हिंदुस्थानांत येण्यास परवानगी दिडी जाईल.

### डे. ए. सोसायटी व फर्ग्युसन कॉलेज ह्यांचा रजत महोत्सव

डेकन एज्युकेशन सोसायटी व फर्ग्युसन कॉलेज ह्यांचा रजत महोत्सव ता. १७ नोव्हेंबर रोजी पार पडला. महोत्सवास महात्मा गांधी व पं. जवाहरलाल नेहरू ह्यांचे संदेश आले होते. त्यामुळे व मुख्य पाहुणे सर तेजबहादुर सप्रू ह्यांच्या उद्बोधक माषणामुळे, समारंभांत भाग घेणाऱांचे मूळ संस्थापकांच्या भूमिकेकडे प्रामुख्याने लक्ष वेधले गेले. सर तेजबहादुरांनी, “न्यायमूर्ति रानडे ह्यांच्या इतका प्रभावी विचारप्रणेता गेल्या पन्नास वर्षांत झाला नाही” असे उद्गार काढून टिळक-आगरकर-गोखले ह्यांचा राष्ट्रीय बाणा व ध्येयनिष्ठा ह्याबद्दल आदर व्यक्त केला आणि डे. ए. सोसायटी व फर्ग्युसन कॉलेज ह्यांच्यासारख्या स्वार्थत्यागाच्या भूमिकेवर चालविलेल्या शिक्षण संस्था संबंद हिंदु-

स्थानांत कोठेहि आढळणार नाहीत, असे सांगितले. आगामी महाराष्ट्र युनिव्हर्सिटीचे त्यांनी स्वागत केले आणि शिक्षणांत स्थानिक भाषेच्या माध्यमाचे अगत्य प्रतिपादले. शिक्षणांचेबाबत स्वावलंबन आणि राष्ट्रीय वृत्ति ह्यांचा पाठ-संबंध हिंदुस्थानास देणाऱ्या ह्या संस्थांनी आतां बदलत्या आर्थिक परिस्थितीस अनुसरून शिक्षणाची व्यवस्था करावी, अशी त्यांनी सूचना केली. प्रा. महाजनी ह्यांनी, “मूळ संस्थापकांचे ध्येय आमच्यापुढे सतत कायम असून, त्या दिशेने प्रगति करण्याचा आमचा प्रयत्न असंढ चालू राहील,” असे सांगितले. डे. ए. सोसायटी व फर्ग्युसन कॉलेज ह्यांचे हातून आतांपर्यंतच्या लौकिकास साजेले अशी कामगिरी पार पडो, असे आम्हां चिंतितो.

### शंभर वर्षांपूर्वीची रेल्वे उतारुंबरील कडक नियंत्रणे

सध्याच्या वाहतुकीवरील नियंत्रणाचे काळांत, लिंवरपूल-अँड मँचेस्टर रेल्वेचा १८३७ मधील नियम मनोरंजक वाटेल. प्रस्तुत नियम सारिलेप्रमाणे होता:—“लिंवरपूल ते मँचेस्टर प्रवास करू इच्छिणाऱ्या प्रत्येक उतारुने, निघावयाच्या स्टेशनचे मास्तराकडे आगाऊ २४ तास अर्ज करून आपले नांव, पत्ता, भंडा आणि प्रवासाचे कारण ही त्यांत नमूद केली पाहिजेत. योग्य व कायदेशीर कारणासाठीच उतारू प्रवास करित असल्याची सात्री करून घेतल्यावर स्टेशन मास्तर अर्जदारास तिकीट देईल”

## — : साठे विस्कटे : —

### ऑरेंज व श्रूसबरी

आतां स्थानिक ग्राहकांस अल्प प्रमाणांत मिळू लागली. युद्धसमाप्ति झाली असल्याकारणाने परगांवचे ग्राहकांसहि हळू हळू मिळू शकतील.

—साठे विस्कट कं., पुणे २

## विमा-काम-बक्षिसें

‘सहायि’ प्रतिनिधींसाठी बक्षिसांची अपूर्व योजना!

‘सहायि’ विमेदारांना किमान हप्ते व भरपूर सवलती!!

एजन्सी व पॉलिसी अत्यंत फायदेशीर.

- शाखा-  
काळभोर आणि कं., पुणे.

अधिक माहितीसाठी  
लिहा अगर भेटा.

गो. ग. सौंदणकर  
मॅ. डिरेक्टर, सहायि विमा कं. नासिक.

## पैसा आणि ज्ञान वाढवा !

श्रीमंत कसे व्हावे?—संपत्तीचा सुंदर मार्गदर्शक किं. १॥ रु., यशाचा सूर्योदय—व्यापारांत नक्की यश मिळते किं. १॥ रु., काम आणि कामिनी—नैसर्गिक सौख्याचे सुंदर विवेचन करते किं. १॥ रु., सृष्ट्यलोकचा प्रवास—अद्भुत कथानक! किं. १ रु.

मेसर्स—विपट आणि मंडळी,  
पो० कराड, जि. सातारा.

## विनचूकच्या माहितीने

मोजक्या प्राप्तीत वाढत्या संसारखर्चास सहज आळा घालता येतो  
प्रत्यक्ष माहिती मोफत — किंमत ४ आणे  
—धी बॉम्बे जनरल एजन्सी—  
भायखळा पुल, नं. १७ मुंबई.

**मुंबई शेअर बाजार**  
( वि. म. लिमये आणि मं. यांजकहून )  
व्याज-वजा (xd)  
सिंदिया स्टीम रु. १-४-० दि. १९-११-४५

१९४४ मधील बदलतार	दिलेले व्याज † संश्लिष्ट S अंतिम	व्याज केंद्रा मिळते	कंपनीचे नांव	मूळ रु.	सोमवार १२/११/४५	मंगळवार १३/११/४५	बुधवार १४/११/४५	गुरुवार १५/११/४५	सोमवार १९/११/४५
२३१५; १९१६	१२९-८-९	ऑगस्ट	टाटा डिफंड्स	३०		२३८८-१२		२३७१-४	२३७६-४
४३५; ३६९	२३-०-०	ऑगस्ट	टाटा आर्दिनरी	७५		४३७-०		४३३-८	४३५-०
२२०१; १६९५	२५-०-०	मार्च-सप्टे.	बॉम्बे ड्राईंग	२५०		२०११-४		२००६-४	२००५-०
७६५; ५३३	९-०-०	मार्च-सप्टे.	कोहिनूर	१००		६२८-०		६२३-०	६२४-८
६५३; ४७५	२२-०-०	मे	स्वदेशी	१००		५८३-८		५८३-०	५७८-८
४९८; ३६१	९-०-०	नोव्हें.-एप्रिल	नागपूर	१००		४०५-८		४०३-०	४०५-०
३७७; २६५	१५-०-०	एप्रिल	फिनले	१००		३०९-०		३०६-८	३०६-८
३९४; २८२	५-०-०	ऑक्टो.-एप्रिल	गोकक	१००		३१४-०		३११-०	३१०-०
३०५; २१८	१२-०-०	जाने.-जुलै	सिप्लेक्स	५०		३१८-८		३१४-०	३१५-०
५-१०-६; ३-६	०-४-०	मार्च	अपोलो	२		४-४-३		४-४-०	४-२-३
२१-१४; १३-४-६	०-१५-०	मे	इंडि. यु. ऑर्दि.	१०		१५-०-०		१४-१३-०	१४-१३-०
४-९; २-७	०-३-०	मे	डिफंड्स	१		३-०-६		३-०-०	३-०-०
१२७०; ६३०	३५-०-०	ऑगस्ट	इंदूर मालवा	१००		७४८-१२		७४३-१२	७४६-४
२५४; २१६	७-०-०	जानेवारी	असो. सीमेंट	१००		२३३-८		२३०-८	२३१-१२
२५९; २१९	९-०-०	जानेवारी	विलापूर शुगर	५०		२३२-०		२३२-०	२३०-०
५७५; ३७६	७-८-०	डिसेंबर	बॉम्बे वर्मा	१२५		५२७-८		५२५-०	५१८-१२
३८; २९-२	१-४-०	जानेवारी	शिंदिया स्टीम	१५		४०-१		३९-९	३८-९xd
			३३% रोले	१००		१०३-४		१०३-६	१०३-६

शुक्रवार दि. १६-११-४५ ला 'चकरादि' लेमिन्न मुद्रा होती.

सोमवार दि. २९-१०-४५ चे भाव

३% गव्हर्नमेंट लोनस

१९४६	१०२-५
१९५१-५४	१०१-१२-६
१९५७	१००-११
१९६३-६५	९९-८
१९६६-६८	९८-१२

बँका

बरोडा	१६४-०
सेंट्रल	९४-८
इंडिया	२१८-०
इंपी०	{ २३४७-८
	{ ५७८-१२
रिझर्व्ह	१५४-४
युनियन	१०-३

वीज कंपन्या

आंध्रा व्हॅली	१८३०-०
बॉम्बे ट्रॅम	१५३-८
टाटा हायड्रो	२१८-०
टाटा पॉवर	१९४७-८xd

संकीर्ण

अलकॉक	४५३-१२
बॉचि स्टीम	६१७-८
न्यू इंडिया	८८-०
शिवराजपुर	५५-०
टाटा केमिकल	१७-४
टाटा ऑईल	८२-८xd

## सहकारी दिन

मुंबई

मुं. प्रां. सहकारी बँकेच्या नोकर वर्गांचे अभ्यास मंडळ, प्रां. सहकारी इन्स्टिट्यूट आणि मुंबईतील सहकारी सात्याच्या कचेऱ्या ह्यांनी ता. ३ रोजी संयुक्तपणे सहकारी दिन सारस्वत बँकेचे चेअरमन श्री. व्ही. पी. वर्दे ह्यांच्या अध्यक्षतेखाली साजरा केला. मुख्य उराव मांडतांना, इन्स्टिट्यूटचे सुपरिंटेंडेंट, श्री. आर. एम. तळपदे, ह्यांनी आर्थिक व सामाजिक समता हे सहकारी चळवळीचे मुख्य ध्येय आहे असे सांगितले. मोठ्यास लहानाची पिढवणूक करता येऊ नये, अशीच सहकारी संघटना असल्याचे श्री. आर. एम. त्रिवेदी हे म्हणाले. आपल्या देशाच्या आर्थिक परिस्थितीस सहकार हाच उत्कृष्ट उपाय आहे, असा ई. को. असोसिएशनचे सेक्रेटरी श्री. रेणु ह्यांचा मुद्दा होता. सहकारी बाणा वाढविण्याचा आपण प्रयत्न करून त्यासाठी संघटना सुधारली पाहिजे असा अध्यक्षानीं समारोप केला. मनुष्यजातीची संहारक शक्ति नियंत्रित करता येवी, हा सहकारी चळवळीचा उद्देश आहे, असे आभारप्रदर्शन करतांना श्री. वैकुंठराय मेडता ह्यांनी सांगितले.

पुणे

पुणे सॅ. को. बँकेच्या विद्यमाने पुणे येथे ता. २९ ऑक्टोबर ते ३ नोव्हेंबर अखेर सहकारी सप्ताह साजरा करण्यांत आला. त्यांत श्री. शं. रा. भागवत, श्री. म. घों. विद्वांस, श्री. य. घों. ओगळे, श्री. के. व्ही. जोशी, प्रा. द. गो. कर्वे, इत्यादींची भाषणे झाली. पुणे जिल्ह्यांत सात ठिकाणी सभा भरविण्यांत आल्या, त्यांत भाग घेण्यासाठी मध्यवर्ती बँकेची कांहीं टायरेक्टर व अधिकारी मंडळी मुद्दाम गेली होती. ता. ३० ऑक्टोबरच्या छियांच्या सभेत श्री. शांताबाई मेहेंदळे ह्यांनी पुण्यांत छियांनी चालविलेल्या सहकारी संस्थांस येत असलेल्या अडचणींबाबत विचार पुढे मांडले. ता. ३ नोव्हेंबर ह्या मुख्य दिवशी सहकारी सात्याचे जॉइंट रजिस्ट्रार, श्री. पी. जे. चिन्मुळगुंद हे अध्यक्ष होते. प्रथम बँकेचे चेअरमन रा. सा. य. द. लोले ह्यांनी जिल्ह्यातील सहकारी चळवळीबाबत समालोचनात्मक भाषण करून बँकेने पुढील वर्षासाठी आखलेल्या कार्यक्रमाविषयी थोडक्यांत विवेचन केले. नंतर प्रो. शं. रा. भागवत, श्री. दा. वां. पोतदार, सौ. इंदिराबाई देवधर व श्री. वि. ग. तिले यांची भाषणे झाल्यावर अध्यक्षांनी सहकारी चळवळीवर निष्ठा ठेवून तिचे मार्फत शेतकरी व नागरिक यांनी व्यवहार चालविल्यास त्यांतच त्यांचे कल्याण होईल असे इतर देशांतील अनुभवावरून प्रतिपादन केले.

# दी भारत इंडस्ट्रियल बँक, लि०

हेड ऑफिस:—पुणे शहर

—शाखा:—

(१) पुणे कॅन्टोनमेंट (२) बारामती (३) लोणावळा  
(४) बेलापूर. पे-ऑफिस-खोपोली (जि. कुलाबा)

एकूण खेळते भांडवल : ३५,००,००० रु. वर

चेअरमन:—श्री. के. वि. केळकर, M. A., LL. B.

पुढील गांवांवर डिमांड ड्राफ्ट्स दिले जातात:—

नगर, मुंबई, बंगलोर, असीकिरी, बेळगांव, धारवाड,  
हुबळी, कोचीन, कालिकत वगैरे

आमचे बारामती शाखेत वेस्टर्न इंडिया, वॉर्डन,  
एशियन, वगैरे कंपन्यांचे हप्ते स्वीकारण्याची  
व्यवस्था केली आहे.

शेअर विक्री चालू आहे.

गत वर्षी कर माफ ४% डिव्हिडंड देण्यांत आले.

—सर्व प्रकारचे बँकिंगचे व्यवहार केले जातात—

रा. वा. साळवेकर, नी. ना. क्षीरसागर.  
मॅनेजिंग डायरेक्टर्स.



व्ही. पी. बेडेकर

आणि सन्स लि.

मुंबई.

मसाल्याचे

व्यापारी

पुणे एजंट:—

द. ना. हेजाब



डोंगरे आणि कं. मुंबई ४



अशक्त मुले  
सशक्त होतात.

# दि बँक ऑफ महाराष्ट्र, लि.

(शेड्यूल्ड बँक)

हेड ऑफिस : पुणे शहर

—भांडवल—

अधिकृत रु. ५०,००,०००

विक्रीस काढलेले व खपलेले रु. २५,००,०००

वसूल झालेले रु. १२,५०,०००

एकूण खेळते भांडवल रु. १,३०,००,००० वर

नवीन विक्रीस काढलेले रु. ५ लाखांचे भांडवल सर्व खपले.

आतां विक्रीकरतां शेअर्स नाहीत.

—डायरेक्टर बोर्ड—

श्री. धों. कृ. साठे, चेअरमन

श्री. व्ही. पी. वर्दे, प्रो. व्ही. जी. काळे, श्री. एन. जी.

एवार, श्री. एस. जी. मराठे, श्री. आर. सी. सोहोनी, श्री.

टी. व्ही. रानडे, श्री. एम. आर. जोशी, श्री. एफ. डी.

पदमजी, श्री. एम. व्ही. गोखले, श्री. व्ही. एच. देशमुख.

—शाखा—

डेकन जिमखाना, सडकी, मुंबई (फोर्ट), गिरगांव,

जळगाव, नागपूर, रत्नागिरी, कोपरगाव,

फैजपूर (पे ऑफिस)

सर्व प्रकारचे बँकिंगचे व्यवहार केले जातात.

सी. व्ही. जोग, मॅनेजर



सुंदर व रसिक स्त्रियांची निवड

# आशा

सौंदर्य साधनें

विक्रीसंगटनेचा व्याप

पेशावर ते मद्रा व केडा ते

कलकत्यापर्यंत पसरला आहे.

( स्वतःचे डेपो : मुंबई-गोवा-बंगलोर-दिल्ली )

बरील माल तयार करणाऱ्या महाराष्ट्रीय शास्त्रज्ञांचा कारखाना

दि आयडिअल इन्स्टिट्यूट

४५, प्रिसेस स्ट्रीट, मुंबई २.

कारखान्याच्या बाढीसाठी ठेवी घेणे आहेत.

लहान  
मुलांकरितां

# आर्को

गोड  
एरंडेल-  
वापरा

: लक्ष्मी एजन्सी :

मंगळवार पेठ, कोल्हापूर